

УДК 37.014.5:373.5

Компетентнісний підхід в освітній політиці держави щодо системи середньої освіти

Д.Є. ШВЕЦЬ

Запорізька державна інженерна академія, м. Запоріжжя, Україна,
E-mail: ZGIA_nav.viddil@mail.ru**Авторське резюме**

Статтю присвячено проблемі зв'язку інноваційної політики та впровадження компетентнісного підходу в середній освіті. Проблема полягає в недостатній можливості адаптувати зміст середньої освіти до майбутніх потреб учнів через те, що немає профільного навчання в середній загальноосвітній школі. Водночас в країні існує розгалужена мережа різних типів навчальних закладів (ліцеїв, гімназій, колегіумів тощо), попит на які сьогодні дуже високий. Однак доступ до цих навчальних закладів обмежений; вступ до так званої елітної школи, гімназії, наприклад, передбачає співбесіду для першокласників, що носить характер екзамену, який вимірює рівень знань дитини.

Сьогодні в Україні розпочато роботу з обговорення проблем впровадження профільної старшої школи в Україні. На рівні старшої школи необхідно створити умови для профільного навчання як у загальноосвітніх навчальних закладах, так і на базі професійно-технічних. Крім того, створення профільної компетентнісної школи неможливе без належної підготовки кадрів. Тому вже створено Концепцію профільного навчання в старшій школі, яка схвалена Вченою Радою АПН України та затверджена на колегії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Ключові слова: освітня політика, інноваційна політика, середня освіта, реформування, компетентнісний підхід.

Competency-based approach in education policy of the state concerning secondary education system

D.E. SHVETS

Zaporizhia state engineering academy, Zaporizhia, Ukraine,
E-mail: ZGIA_nav.viddil@mail.ru**Abstract**

The article deals with the problem of connection of innovation policy and implementation of the Competency-based approach in secondary education. The problem lies in the lack of opportunities to adapt the content of secondary education in the future needs of students, because there is no specialized training in secondary school. At the same time there is an extensive network of different types of educational institutions (lyceums, gymnasiums, collegiums, etc), which are in high demand today. However, access to these institutions is limited, entrance to the so-called elite schools, gymnasiums, for example, provides an interview for first graders which has the character of an exam, that identifies the level of knowledge of a child.

© Д.Є. Швець, 2014

Today in Ukraine the work concerning discussion the problems of introducing specialized secondary schools in Ukraine has been initiated. On the level of high school it is necessary to create conditions for specialized education both in secondary schools and on the basis of vocational training. Besides creating a profile competence school is impossible without proper staff training. Therefore, the Concept of specialized education in high school has been already created and approved by the Academic Council of Pedagogical Sciences of Ukraine and adopted by the Ministry Board of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine.

Keywords: educational policy, innovation policy, secondary education, reforming, competence approach.

Постановка проблеми. Найпершим завданням освітньої політики на сучасному етапі є досягнення сучасної якості освіти, її відповідності актуальним і перспективним потребам особи, суспільства й держави [11, с. 2]; «державна політика у сфері освіти – політика, в основі якої лежить принцип пріоритетності питань освіти, недопущення створення й діяльності політичних організацій та релігійних рухів у державних і муніципальних освітніх закладах, органах управління. Організаційною основою державної політики є програми розвитку освіти, що приймаються найвищим органом законодавчої влади» [9, с. 32]; «освітня політика – складова частина політики держави, сукупність теоретичних ідей, цілей і завдань, практичних заходів розвитку освіти...» [4, с. 10]; «освітня політика – це передусім політика, що забезпечує розвиток і функціонування системи освіти. Вона спрямована на забезпечення суспільства знаннями, необхідними для суспільного розвитку» [3, с. 20]; «освітня політика – це сфера діяльності, пов'язана відносинами між соціальними групами щодо передачі новим поколінням накопиченого соціального досвіду, і трансляція культури. Предметом освітньої політики є відносини або система відносин, що виникають у процесі діяльності» [1, с. 6]; «освітня політика – це діяльність держави стосовно функціонування та розвитку системи освіти. Розробка освітньої політики ґрунтується на всебічному аналізі, метою якого є виявлення та порівняння можливих варіантів політики. Прийнята освітня політика встановлює пріоритетні напрями для фінансування, управління, планування системи освіти та контролю за нею» [7, с. 3].

Отже, саме поняття «державна освітня політика» передбачає, що суб'єктом її є державні органи регулювання освітнього процесу (органи законодавчої, виконавчої та судової влади, інститути громадянського суспільства). Водночас у сучасних політичних умовах суб'єктами державної освітньої політики виступають як регіональні структури управління освітою, так і міжнародні органи й установи, які здійснюють освітню політику на світовому рівні (наприклад, ЮНЕСКО, Міжнародний валютний фонд, ЄС, Міжнародний фонд «Відродження» та ін.). Склад і компетенції органів та інституцій освітньої політики є специфічними для кожної держави.

Об'єктами освітньої політики виступають власне самі національні системи освіти, офі-

ційно закріплені в кожній державі, міжнародні зв'язки національних систем освіти, структурні елементи. Через неоднаковий рівень економічного розвитку в державах сучасного світу їхня освітня політика спрямована на розвиток різних елементів системи освіти.

У розвинених державах освітня політика є важливою частиною соціальної стратегії. Освіта й освітня політика, що спрямовує її розвиток, виходять на перший план у програмах державних реформ.

У сучасних умовах глобалізації держава починає ділити свої функції впливу на систему освіти з транснаціональними корпораціями. Концепції неолібералізму і неоконсерватизму дедалі більше пов'язують освіту з міжнародною економікою. Освіта стає одним із багатьох виробів на міжнародному ринку, подібно до хліба, автомобілів, телевізорів та іншої побутової техніки тощо.

Мета дослідження – визначення засад компетентнісного підходу в державній освітній політиці щодо середніх навчальних закладів. Для досягнення цієї мети вирішуються наступні завдання: 1) визначення засадних проблем реформування середньої школи в Україні; 2) визначення ключових ідей компетентнісного підходу в державній освітній політиці щодо середніх навчальних закладів.

Статтю присвячено проблемі зв'язку інноваційної політики та впровадження компетентнісного підходу в середній освіті.

Аналіз досліджень та публікацій. В Україні опубліковано чимало наукових праць про державну освітню політику та її аналіз. В. Тертичка навіть зробив припущення, що в нашій країні вийшло друком чи не найбільше досліджень з цієї тематики порівняно з країнами СНД і Центрально-Східної Європи [10, с. 8]. Серед дослідників проблем державної політики варто назвати В. Гальперину, В. Ребкала, Т.Брус, Л.Прокопенка, В. Романова, О. Рудіка, В. Тертичку та ін. Дослідженням теоретико-методологічних засад державної політики в галузі освіти присвятили свої праці В.Андрющенко, В. Дарманський, Д. Дзвінчук, В. Журавський, В. Кремень, В. Луговий, С. Ніколаєнко, В.Огнів'юк, Н. Протасова й інші вітчизняні науковці.

Зазначені проблеми активно досліджують відомі в цій галузі зарубіжні фахівці – А. Адамський, А. Бардашкевич, П. Браун, І. Налетова, Л. Палл, В. Полонський, О.Смолін, Ж. Халлак, В. Шкатулла та багато ін.

Формування так званого ринкового менталітету на глобальному рівні послаблює державну політику в сфері освіти, насамперед її соціальну спрямованість на скорочення соціальної нерівності у сфері освіти. Держава, державна освітня політика дедалі більше залежить від приватних інтересів, які потрапляють під вплив великих міжнародних сил. Під тиском глобального капіталізму міжнародні корпорації кидають виклик владі окремої держави (це і є політика неолібералізму). Сучасні неоліберали керуються баченням слабкої держави: все, що приватне, – добре, все, що суспільне, – безперечно, погане. Тенденції формування освітньої політики в таких умовах орієнтовані на приватні сили та підприємства, сформовані глобальним капіталізмом під впливом міжнародних корпорацій та їхніх інвесторів [12, с. 7].

Пріоритетна увага держави до освіти, її повноцінна бюджетна підтримка повинна відповідати реальним потребам сучасної та майбутньої України. Саме цілеспрямована державна освітня політика може сприяти зростанню добробуту кожного громадянина й конкурентоспроможності всієї країни. Ця політика буде ефективною тільки тоді, коли розроблятиметься й проводитиметься в поєднанні з активною інноваційною політикою країни. Вищій освіті слід брати активну участь у створенні конкурентоспроможної інфраструктури – технопарків, інноваційних центрів тощо.

Реальна пріоритетність освіти в цілому та її важливої підсистеми вищої освіти повинна визначатися двома чинниками: з одного боку – суспільством і державою, з другого – освітньою громадськістю. До того ж, ці два фактори мають взаємодоповнювати один одного. Суспільству належить розглядати освіту як національне багатство, виводити її до переліку основних пріоритетів, об'єктів першочергової підтримки тощо. Зі свого боку, освітня громадськість повинна зосередити увагу на розробці конструктивних і реальних пропозицій та програм з оновлення й розвитку системи вітчизняної освіти. Постановка питання саме в такій площині дозволить відбудувати національну систему освіти, підняти її престиж, забезпечити сталий розвиток держави.

Вивчення процесів формування державної освітньої політики показує, що в загальному контексті політика може розглядатися як форми, завдання, зміст діяльності держави, втілення нею власних повноважень. Саме тому формування державної освітньої політики охоплює такі етапи: 1) визначення принципових завдань; 2) накреслення перспективних і найближчих цілей, які мають бути досягнуті у конкретний термін; 3) вироблення методів, засобів, форм діяльності; 4) вибір організацій (інституцій), за допомогою яких здійснювати-

меться діяльність і можуть бути досягнуті поставлені цілі; 5) підбір і розстановка кадрів, здатних зрозуміти й виконати накреслені завдання.

Безумовно, ці позиції передбачають аналіз конкретної ситуації, перегляд (добір) можливих варіантів вирішення поставлених завдань. На нашу думку, така інтерпретація політики об'єднує в одне ціле саму політику, її розробку і, головне, реалізацію. Для формування та реалізації державної освітньої політики слід також визначити принципи, на яких ґрунтується державна політика в галузі освіти.

Принципи та цілі освітньої політики вирізняються найбільшою статичністю. Їх зміна, як правило, є наслідком зміни чи серйозного коригування політичного курсу. А дії суспільства й держави щодо розвитку системи освіти в досягненні декларованих цілей повинні змінюватися досить динамічно, адекватно реагуючи на різні чинники. Тому, характеризуючи освітню політику, важливо не тільки і навіть не стільки вивчати декларовані цілі, скільки аналізувати реальні дії та конкретні результати розвитку освітньої системи.

Загальні процеси реформування освіти в Україні супроводжуються оновленням її змісту, реформами управлінського сектора, реструктуризацією самої освітньої системи. Таких змін зазнає організація навчання в середній школі, особливо в старшій її ланці, де сьогодні назріло питання запровадження компетентнісного навчання.

Виклад основного матеріалу. Сучасна ситуація на рівні середньої освіти свідчить, що молодь після закінчення школи не здобуває широких можливостей вибору професії, якості отриманих знань не завжди відповідає вимогам ВНЗ, учні та випускники не обізнані з потребами ринку праці. Проблема полягає в недостатній можливості адаптувати зміст середньої освіти до майбутніх потреб учнів через те, що немає профільного навчання в середній загальноосвітній школі.

Проблема ця, на наш погляд, пов'язана з багатьма чинниками, серед яких – недосконалість легалізаційна база, недостатня кількість підготовлених учителів та невизначеність освітніх виконавчих органів про механізми впровадження компетентнісного навчання.

Водночас в країні існує розгалужена мережа різних типів навчальних закладів (ліцеїв, гімназій, колегіумів тощо), попит на які сьогодні дуже високий. Вищезгадані навчальні заклади надають можливість здобуття поглиблених знань та вироблення вмінь з певних напрямів. Популярність навчання в гімназіях та ліцеях доводить, що попит суспільства щодо профільного навчання в старшій загальноосвітній школі є.

Школи та класи з поглибленими програ-

мами з різних предметів обирають ті учні, які не тільки в майбутньому планують вступати до різних ВНЗ, але й ті, що бажають здобути якіснішу освіту порівняно з пропонованою загальноосвітньою школою. Однак доступ до цих навчальних закладів обмежений; вступ до так званої елітної школи, гімназії наприклад, передбачає співбесіду для першокласників, що носить характер екзамену, який вимірює рівень знань дитини. Це створює перешкоди для здобуття якісної освіти всіма дітьми [3].

Сьогодні в Україні відбулись певні зрушення щодо створення умов для впровадження заклад диференційованого навчання. Розпочато роботу з обговорення проблем впровадження профільної старшої школи в Україні. При створенні підґрунтя для профільної старшої школи в Україні необхідно звернутись як до наявних власних надбань, так і до прогресивного зарубіжного досвіду.

Галузь середньої освіти в Україні знаходиться на стадії реформування. Відбувся пошук способів розв'язання багатьох проблем сектора – розроблення нових освітніх стандартів, перехід на 12-річну систему навчання, перегляд і створення нових навчальних програм. Серед різних проблем, які необхідно подолати сьогодні, й питання надання дитині освіти згідно з її можливостями, талантом, вибором, враховуючи перспективи подальшого навчання, отримання роботи й активного життя.

Сьогодні на рівні середньої школи молодь недостатньо забезпечена рівними можливостями здобути освіту за різними профілями, а після її закінчення не має широких можливостей вибору професії, якість набутих знань не завжди відповідає вимогам ВНЗ, учні не обізнані з потребами ринку праці. Очевидним є те, що сучасний зміст середньої освіти недостатньо адаптований до майбутніх потреб учнів через відсутність системи профільного навчання в середній загальноосвітній школі.

Нерідко учні випускних класів не відвідують або не хочуть відвідувати школу, оскільки їм необхідно працювати з репетиторами чи готуватись на підготовчих курсах до вступу у ВНЗ, а час, проведений в загальноосвітній школі, вони та їхні батьки вважають марним. Всі вищезгадані причини спонукають звернути увагу на необхідність впровадження в Україні цілісної системи профільного навчання в старшій школі.

Національна доктрина розвитку освіти XXI ст. наголошує, що держава повинна забезпечувати різноманітність типів навчальних закладів, варіативність навчальних програм, індивідуалізацію навчання та виховання. На рівні старшої школи необхідно створити умови для профільного навчання як у загальноосвітніх навчальних закладах, так і на базі професійно-технічних. Сучасна ситуація, що виникла

останнім часом на ринку праці, потребує нових підходів до організації освіти у старшій школі, нагального її переструктурування, а саме: створення такої профільної школи, яка б відповідала європейським стандартам та задовольняла потреби суспільства.

Створення профільної компетентнісної школи неможливе без належної підготовки кадрів. Саме тому система підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів має бути забезпечена необхідними програмами, навчальними матеріалами та іншими ресурсами, щоб задовольнити освітню галузь необхідними кваліфікованими спеціалістами. При визначенні профільних напрямів має бути узгодження стосовно спеціалізації системи підготовки та підвищення кваліфікації освітніх кадрів [1].

Окрім того, необхідно врахувати можливість учителів викладати навчальні предмети за різними профілями або в межах одного профілю, що є дуже важливим в умовах сільських шкіл. Вчителі мають бути обізнані з сучасними педагогічними технологіями: інтегрованими курсами та інноваційними формами й методами викладання, сучасними засобами навчання. Необхідно організувати підготовку та підвищення фахової кваліфікації вчителів, що задовольняють потреби профільної старшої школи. Як вважають експерти ОЕСР, така класифікація визначає критерії, на яких базуються основні переліки ключових компетентностей. Розглянемо детальніше ці категорії [3, с.20-21].

Автономна дія передбачає дві центральні ідеї: розвиток особистості й автономії стосовно вибору та дії в заданому контексті. Ключові компетентності, що належать до цієї сфери, це – здатність захищати та піклуватись про відповідальність, права, інтереси та потреби інших, що передбачає вміння робити вибір з позицій громадянина, члена сім'ї, робітника, споживача тощо.

Здатність складати та здійснювати плани й особисті проекти дозволяє визначати та обґрунтовувати цілі, що є сенсом життя та співвідносяться з власними цінностями.

Здатність діяти у значному/широкому контексті означає, що особа усвідомлює, як функціонують різні системи (контексти), власну позицію в них, можливі наслідки їх дії та взяття до уваги багатьох чинників для власних дій. Інтерактивне використання засобів передбачає розуміння загалу засобів, що дають можливість особистості взаємодіяти з навколишнім світом.

Здатність інтерактивно застосовувати мову, символіку та тексти означає ефективне використання мов та символів у різноманітних формах та ситуаціях для досягнення цілей, розвиткові знань і власних можливостей. Це дає можливість розуміти світ та брати участь у діалогах, а також ефективно взаємодіяти з ото-

ченням. Здатність використовувати знання й інформаційну грамотність означає ефективне використання інформації та знань, дає можливість особистості їх сприймати і застосовувати, використовувати їх як базис для формування власних можливих варіантів дії, позицій, прийняття рішень та активних дій. Здатність застосовувати (нові) інтерактивні технології передбачає не тільки технічні здібності, ІКТ-вміння, а й обізнаність у застосуванні нових форм взаємодії із використанням технології. Ця компетентність надає можливість особистості адаптувати власну поведінку до змін у повсякденному житті. Вміння функціонувати в соціально гетерогенних групах передбачає здатність жити та взаємодіяти з іншими, що пов'язано з полікультурним суспільством у широкому сенсі (взаємодія з людьми, що спілкуються іншими мовами та відрізняються поглядами тощо). Це особливо важливо для взаємодії з суспільством, що має іншу культуру, цінності та соціально-економічне підґрунтя. Здатність успішно взаємодіяти з іншими дозволяє індивідууму проявляти ініціативу, підтримувати та керувати власними взаєминами з іншими. Здатність співпрацювати дозволяє людині спільно визначати цілі.

Здатність вирішувати конфлікти дає можливість людині сприймати конфлікти як один з аспектів людських взаємин та виробляти в собі здатність розв'язувати їх конструктивно [8].

Експерти «DeSeCo» вважають також за не-

обхідне створення бази даних (в порівнянні), яка буде корисним ресурсом для розроблення стратегії освітянських, соціальних та економічних секторів. Вони вважають, що така порівнювана база даних дасть змогу визначити, як впливає або перешкоджає відсутність того чи іншого ступеня володіння компетентностями на розвиток ринку праці, соціальні процеси в країні. Моніторинг рівнів володіння компетентностями слугуватиме важливим показником ефективності системи освіти.

Висновки. Рекомендації, що подані у даному дослідженні, були розроблені в ході вивчення проблеми впровадження профільного навчання у проекті ПРООН «Інновація й оновлення освіти для покращення добробуту та зниження рівня бідності». Необхідно зазначити, що запропоновані позиції є результатом обговорень, які проводились в рамках проекту. Окрім того, підтверджуючи точку зору всіх зацікавлених сторін, в Україні відбулись позитивні зрушення – створено Концепцію профільного навчання в старшій школі, яка схвалена Вченою Радою АПН України та затверджена на колегії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Дані події дають підставу для сподівань на якісні зміни в напрямі реформування системи освіти взагалі та становлення профільної старшої школи в Україні зокрема. Ми вважаємо, що подані в роботі рекомендації, а також Концепція мають стати предметом подальших широких громадських обговорень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Адамский А.И. Становление образовательной деятельности [Электронный ресурс] / А.И. Адамский // Доклад на VIII Всеукраинской конференции «Педагогика развития». – Режим доступа: <http://www.school.edu.ru>; <http://www.cjc.ru>.
2. Акинфиева Н.В. Государственно-общественное управление образовательными системами: учебно-методическое пособие [Текст] / Н.В. Акинфиева, А.П. Владимировна. – Саратов: Приволж. книжное изд-во, 2001. – 49 с.
3. Журавський В.С. Державна освітня політика: поняття, системність, політичні аспекти [Текст] / В.С. Журавський // Правова держава: щорічник наук. праць. – К., 2003. – Вип. 14. – С. 20-30.
4. Куклин В.Ж. Системные аспекты образовательной политики и управление образованием [Текст] / В.Ж. Куклин, С.А. Беляков // Университетское управление. – 2003. – № 3. – С. 10-23.
5. Культура, культурология и образование. Материалы круглого стола // Вопр. философии. – 1997. – № 2. – С. 3-56.
6. Миронов А.В. Образование как сфера государственной политики России [Текст] / А.В. Миронов // Социально-гуманитарные знания. – 2002. – № 6. – С. 32-33.
7. Налетова И.В. Образовательная политика в области образования [Электронный ресурс] / И.В. Налетова. – Режим доступа: <http://www.tsu.tmb.ru>.
8. Огнев'юк В.О. Університетська освіта України в контексті перспектив Європейської інтеграції [Електронний ресурс] / В.О. Огнев'юк // Віче. – 2010. – № 20. – Режим доступу: <http://www.viche.info/archive/2010/20/>.
9. Полонский В.М. Словарь понятий и терминов по законодательству Российской Федерации [Текст] / В.М. Полонский. – М.: Моск. ин-т развития образовательных систем, 1995. – 58 с.
10. Тертичка В.В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні [Текст] / В.В. Тертичка. – К.: Основи, 2002. – 750 с.
11. Филиппов В.М. Образовательная политика России на современном этапе [Электронный ресурс] / В.М. Филиппов. – Режим доступа: <http://www.phlippov.ru>.
12. Халлак Ж. Политика в области образования и содержание обучения [Текст] / Ж. Халлак // Перспективы. – 2001. – Т. XXX, № 2. – С. 24-29.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2013

REFERENCES:

1. *Adamskiy A. I.* Stanovlenye obrazovatelnoy deyatel'nosti (Formation of Educational Activities). *Doklad na VIII Vseukrayn'skoy konferentsiy «Pedahohyka razvitiya»*. Regime to access: <http://www.school.edu.ru>; <http://www.cjc.ru>
2. *Akinfiyeva N.V., Vladimirova A.P.* Gosudarstvenno-obshchestvennoe upravlenye obrazovatel'nymi sistemami (State and Public Management of Educational Systems) *Uchebno-metodycheskoe posobie*, Saratov, *Pryvolzh. kn. yz-vo.*, 2001. 49 p.
3. *Zhuravskiy V. S.* Derzhavna osvityna polityka: ponyattya, systemnist, politychni aspekty (State Educational Policy: Concepts, Consistency, Political Aspects) *Pravova derzhava: shchorichnyk naukovykh prats*, Vyp. 14. K., 2003. pp. 20–30.
4. *Kuklyn V. Zh., Belyakov S. A.* Systemnye aspekty obrazovatel'noy polityki i upravlenye obrazovanyem (System Aspects of Educational Policy and Management of Education) *Unyversytetske upravlenye*, 2003, no. 3, pp. 10–23.
5. Kultura, kulturolohiya i obrazovanye. (Culture, Cultural Studies and Education) *Materyaly kruhloho stola. Voprosy filosofiy*, 1997, no. 2, pp. 3–56.
6. *Myronov A. V.* Obrazovanye kak sfera gosudarstvennoy polityki Rossiy (Education as a State Policy Sphere of Russia) *Sotsyalno-humanitarnye znaniya*, 2002, no. 6. pp. 32–33.
7. *Naletova I.V.* Obrazovatel'naya polityka v oblasti obrazovaniya (Educational Policy in the Field of Education) Regime to access <http://www.tsu.tmb.ru>
8. *Ognevyuk V.O.* Unyversytetska osvita Ukrayiny v konteksti perspektyv Yevropeyskoyi intehratsiyi. (University Education in Ukraine in the Context of European Integration Prospects.) *Viche*, 2010, no. 20. Regime to access <http://www.viche.info/archive/2010/20/>.
9. *Polonskiy V.M.* Slovar ponyatyi i terminov po zakonodatel'stvu Rossiyskoy Federatsiy (Dictionary of Concepts and Terms Under the Law of the Russian Federation) *Moskovskiy in-t razvitiya obrazovatel'nykh system*, 1995, p. 58.
10. *Tertychka V. V.* Derzhavna polityka: analiz ta zdiysnennya v Ukrayini (State Policy: Analysis and Implementation in Ukraine) K., «Osnovy», 2002, p. 750.
11. *Filippov V. M.* Obrazovatel'naya polityka Rossiy na sovremennom etape (Russian Educational Policy at the Present Stage) Regime to access <http://www.phlippov.ru>
12. *Khallak Zh.* Polityka v oblasti obrazovaniya i sodержanie obucheniya (Policy in the Sphere of Education and the Learning Content) *Perspektivy*, vol., XXX. no. 2, 2001, pp. 24 – 29.

Швецъ Дмитро Євгенійович – кандидат соціологічних наук, доцент
Запорізька державна інженерна академія
Адреса: 69006, м. Запоріжжя, пр. Леніна, 226
E-mail: ZGIA_nav.viddil@mail.ru

Shvets Dmytro Evgeniyovich – PhD in sociology, associate professor
Zaporizhia state engineering academy
Address: 226, Lenin Avenue, Zaporizhia, 69006
E-mail: ZGIA_nav.viddil@mail.ru